

TÓTH NORBERT

A JÓ BORNAK IS KELL A CÉGÉR! GLOSSZÁK

Borbély Gábor: *Szőlő és bor az Érmelléken. Partiumi füzetek 57. szám, Nagyvárad, 2009, 179 oldal*

A Partiumhoz tartozó mikrorégióról, Érmellékről kevés ismertető jellegű írás jelenik meg mostanában. Feltehetően a jelenleg turisztikai szempontból (sem) az érdeklődés homlokerében lévő tájegység ismertségén és vonzerején is kíván javítani a Bihar Megyei Tanács és az RMDSZ Bihar megyei szervezetének támogatásával a *Partiumi füzetek* sorozatban Borbély Gábor tollából nemrég megjelent *Szőlő és bor az Érmelléken* című könyv, amely címével ellentétben nem kizárólag a régió szőlészeti és borászati, hanem annak gazdag múltjával és a nem túl biztató jelenéből való kitörésének lehetőségével is foglalkozik. Nem kétséges, hogy ebben az értelemben az írás missziót teljesít, és ezért jelentősége jócskán túlmutat a borászati szakkönyvek egyébként nem lebecsülendő relevanciáján. A *Partiumi füzetek* könyvsorozata sokat tesz az Érmellék megismertetéséért, egy valóban jobb sorsra érdemes kultúrtáj „felszínre hozataláért”. Borbély Gábor művének a könyvvel azonos címet viselő első fejezetéből például már rögtön az elején tisztába jöhetünk a tájegység múltjával, egy füst alatt megismerkedhetünk annak néprajzi és demográfiai sajátosságaival, valamint, csak úgy mellékesen, betekintést nyerhetünk az érmelléki embereknek a borhoz kapcsolódó egykorvolt rendkívül sajátos és bensőséges, már-már családi viszonyaiba is. Merthogy ez utóbbi úgy tűnik, hogy nincs többé. Vagy legalábbis hibernált állapotában létezik csak, és a közeljövő tétje éppen az lehet, hogy felébred-e Csipkerózsika-álmából a vidék és visszatérnek a régi idők. Kézenfekvő lenne természetesen már megint Trianonnal jönni, és azt mondani, hogy „akkor romlott el minden”, ám valóban azt láthatjuk, hogy az érmelléki borászat és szőlészet nem is annyira a filoxerajárvány idején, hanem a „Nagy Háborút” követően szenvedte el az első megrendítő erejű ütések.

A szőlőművelés lokális kezdeteinek megismeréséhez a 13. századig kell visszanyúlnunk. A tatárjárással súlyosbított évszázad jelenti – legalábbis mai ismereteink szerint – a borkultúra érmelléki (korabeli elnevezéssel Ómosó-ér) megtelepedését, és érdekesség, hogy az akkori Magyarországot ért pusztító erejű külső fegyveres támadás sem volt képes megakadályozni annak töretlen fejlődését. Más vidékekhez hasonlóan az Érmelléken is a különféle katolikus szerzetesrendeknek – esetünkben elsősorban a bencéseknek – köszönhető a szőlőtermesztés meghonosítása, ezzel kapcsolatban a helyzet ko-

molyságát bizonyítandó Borbély Gábor – igen helyénvalóan – idézi az atyák Szent Benedek szerinti regulájából az idevágó passzust, jelesen: „minden bencés szerzetesnek naponta minimum egy hermina bor jár!” Látható tehát, hogy a munka gyümölcsének élvezete még az igencsak zivatáros magyar középkorban is elsődleges szempont volt.

Az érmelléki szőlőgazdálkodás első aranykora I. (Hunyadi) Mátyás országlására esett, nem világos azonban az, hogy ebben az időszakban a tájegység csak az országot akkoriban egyébként jellemző általános fellendülés haszonélvezője lehetett, vagy emellett még a kiemelt figyelem is kijuthatott az itt lakóknak. Az utóbbit látszik bizonyítani, hogy a 15. században már a térség lakosságának döntő része szőlőművelésből és bortermelésből élt, így például Kágya község csaknem teljes lakossága a néha az istenek italának is aposztrofált nedű előállításából és értékesítéséből kereste meg a napi betevőt. Hasonlóképpen ezt látszik igazolni az e tárgyban az 1470-es évektől kezdődően született jó néhány oklevél és dekrétum, valamint néhány környékbeli település, így például a ma már Nagyvárad részeként létező egykori Szőlős község elnevezése is. A hódoltság korszaka valamelyest visszavetette az Érmelléket és komoly károkat okozott a helyi szőlőgazdálkodásnak. A korabeli beszámolókból, vagyoneleltárakból tudjuk, hogy a hitbéli tilalmak és korlátozások ellenére a török katonák igen gyakran fosztották ki a térséget, nem kímélve ilyenkor a borospincéket sem, az elrabolt készleteket pedig elsősorban saját fogyasztásra szánták, vagyis az ekkor megtermelt érmelléki borok ritkán kerülhettek kereskedelmi forgalomba.

Várad visszafoglalását követően (1692) a debreceni polgárok kedvelt – mai kifejezéssel élve – hétvégi helyszíne volt az Érmellék, és ahogyan Borbély Gábor fogalmaz: „rangot, tekintélyt jelentett a módos debreceni polgárok körében, ha szőlőjük volt az Érmelléken”. A 18. századtól kezdődően azonban a mezőgazdaságban – ideértve természetesen a szőlőgazdálkodást is – fokozatosan teret nyert az úgynevezett allodiális gazdálkodás, ami tulajdonképpen hozzájárult a professzionális borászat megszületéséhez. Ebben a folyamatban természetesen már nem a jobbagyság, de nem is a debreceni polgárok játszották a főszerepet, hanem elsősorban az ország leggazdagabb családjai, mint például a Zichy, Stubenberg vagy a Károlyi famíliák. Zichy Ferenc gróf Bihardiószeget tette meg az érmelléki borászat központjává, gazdaságát korszerű eszközökkel, gépekkel szereltette fel, és ezzel elindult az érmelléki borok országos, sőt európai karriere.

Sajnálatos módon azonban a helyi szőlőművelés második aranykorát az Európa egészét sújtó szőlőgyökértetű-vész (ismertebb nevén filoxéra) törte derékba. A filoxerajárvány magyarországi leküzdésében elvülhetetlen érdemeket szereztek az érmelléki borászok is, nem véletlen például az sem, hogy az ország egyik első vincellériskoláját is a térségben hozták létre a 19. század végén. A filoxéra megfékezését követően az érmelléki borosgazdák meglepő-

en gyorsan magukra találtak, ellenállóbb fajokat telepítettek, és tevékeny részt vállaltak a már említett borászati szakképzés beindításában. A térség dinamikus fejlődése az első világháború után törik meg, amikor a magyar nyelvű mezőgazdasági közép- és felsőfokú oktatást felváltja a román nyelvű képzés, majd a sorozatos átszervezéseknek köszönhetően a térségi borászat teljes mértékben átalakul.

Borbély Gábor könyvének egyik legérdekesebb fejezete az, amely az Érmellék épített örökségével, azon belüli is a helyi műemlék vagy műemlék jellegű pincékkel, pincesorokkal foglalkozik. Érdekesség, hogy a szerző, mielőtt rátérne mondandója érdemi részére, gyorsan felvázolja a magyarországi pinceépítkezés legfontosabb jellemzőit, így megtudhatjuk például azt is, hogy mi a különbség lyukpince, prэшázpince, prэшázas lyukpince és szőlőspajta között. Az Érmellék rendkívül változatos építészetű pincesorokkal rendelkezik, külön kiemelendő a teljesen egyedülálló és egyedi kialakítású szalacsi pincesor, helyesebben pincesorrendszer, amely megközelítőleg ezer (!) pincéből áll. Sajnálatos módon azonban az érmelléki pincék meglehetősen rossz állapotban vannak jelenleg, jól láthatóan az elmúlt száz esztendőben keveset fordítottak a magyar kulturális örökség egyáltalán nem lebecsülendő részére. A lenyűgöző díszletet nyújtó és a falu utcahálózatának mintegy meghosszabbítását jelentő évszázados szalacsi pincék elhanyagoltnak tűnnek, az utak állapota nem kielégítő, de egy átfogó turisztikai projekt keretében a térség borturisztikai központjává tehetőek. Emellett említést érdemelnek még az asszonyvásárai lyukpincék, amelyek igazi „fantasy” hangulatot kölcsönöznek a tájnak, és könnyűszerrel a helyi idegenforgalom egyik központi attrakciójává válhatnának. A könyv szerzője nagyon érdekes módszerrel mutatja be a borospincék múltját és jelenét, segítségével az érmelléki borászat legendás személyiségei, de maguk az „egyszerű” szőlősgazdák is megelevenednek az olvasó szeme előtt, rég elmúlt korszakok válnak újra élővé és átélhetővé, és szinte úgy érezhetjük, hogy közünk van az érmellékiekhez, hiszen nem egy éjszakát töltöttünk velük együtt például a szalacsi pincesor, csak az összekoccanó poharak csengésével megtört, magányos csendjében.

Borbély Gábor ezt követően még végigvezet bennünket az érmelléki borpalackozás múltjának minden fontosabb állomásán, megtudhatjuk – többek között –, hogy a borok palackozása és címkézése a 19. században jelent meg az Érmelléken, ezt azonban jobbra csak az arisztokrata borosgazdák engedhették meg maguknak. Ekkoriban élte virágkorát a legendás hírű Bakar vagy más néven Bakator, amely a jelenlegi tetszhalott állapotában élő érmelléki borvidéknek újra a védjegyévé válhat a jövőben. Ezzel kapcsolatban a szerző keserűen állapítja meg, hogy a Bakator jelenleg csak foltokban létezik a mikrorégióban, „tisztá” bor pedig egyáltalán nem készül belőle.

A borospincék bemutatásához hasonlóan színes és érdekes az a fejezet, amelyet Borbély Gábor az érmelléki népi italtartó edényeknek szentelt.

Megtudhatjuk, hogy a csikóbőrös kulacsok és butéliák mellett a különböző méretű csobolyók is elterjedtek voltak a vidék fogyasztói körében, olyannyira, hogy azokat egyesek még a szentmisére vagy istentiszteletre is magukkal vitték.

A rövid etnográfiai kitérőt követően a könyv utolsó fejezete annak tulajdonképpeni érdemi részére, vagyis az érmelléki borvidék turisztikai régióként való feltámasztásának lehetőségeit taglaló fejezetre kanyarodik. Valóban, ez lenne most a feladat az Érmelléken. Kezdeként a falusi turizmus feltételeinek megteremtése (infrastruktúra-fejlesztés, település-rehabilitáció stb.) is megtenné. Ezt követhetné az érmelléki borút kialakítása. A könyvben ismertetett lehetőségek közül mi az úgynevezett klasszikus borút megteremtése mellett tennénk le a garast. Mégpedig azért, mert egyfelől úgy véljük, hogy az érmelléki kultúrtáj rendelkezik az ehhez szükséges látnivalókkal. A borturizmus mellett mindenképpen a térség neves szülőtteinek kultuszára kellene építeni, így tovább erősíteni az érmindszenti Ady-, az érsemjéni Kazinczy- és esetlegesen az érmihályfalvi Zelk Zoltán-szülőház kulturális és idegenforgalmi központ jellegét. Feltéve, hogy az érmelléki turizmus elsődleges célcsoportját a magyar kultúrkörből érkező turisták jelentik. Természetesen és ehhez kapcsolódóan mindenneelőtt az érmelléki idegenforgalmi törekvések címzetti körét kell meghatározni. A jeles történelmi személyiségek szülőházának turisztikai centrummá fejlesztése mellett alapvető fontosságú kell, hogy legyen az Érmellék termál- és gyógyvízkincsére építve a minőségi wellnesssturizmus előfeltételeinek megteremtése is, akár magyarországi partnerek bevonásával.

Ezenkívül meg kell vizsgálni az Érmellék egykori, a Duna-deltával összemérhető gazdaságú növény- és állatvilág legalább részleges helyreállításának lehetőségeit is. Megfelelő eszközt nyújthatnak ebben a tekintetben a határmenti együttműködés keretében alkalmazott különféle eszközök és ehhez kapcsolódóan az Európai Unió vonatkozó programjai, illetve pályázati lehetőségei.

Egyetértünk Borbély Gáborral abban a tekintetben is, hogy az Érmellék kitűnő turisztikai adottságokkal rendelkezik, és a korszerű és minőségi borászat revitalizációja lehet a térség kitörési pontja a harmadik évezredben. A szerző talán nem is sejti, hogy az általa jegyzett és szerény eszközeinkkel elemzett könyv és más hasonló vállalkozások is milyen fontos szolgálatot tesznek az érmelléki borvidék feltámasztása érdekében. Remélhetőleg már nem kell sokat várni arra, hogy majd' egy évszázad kihagyás után visszatérjen a kereskedők polcaira az érmelléki Bakator, és turisták zajától legyen hangoz a már szebb napokat is látott szalacsi pincesor.